

FƏRİD MURADZADƏ

SƏHV DÜŞƏNDƏ YERİMİZ

(hekayə)

Gecədən lopa-lopa yağan quşbaşı qar hər tərəfi ağ örtüyə bürümüşdü. Buralarda qış çox sərt keçərdi. Dağlıq ərazi olduğu üçün aprelin ortalarına qədər evlərdən odun sobaları sökülməzdi. Şaxtılı, sazaqlı bir qış günü idi. Ağ örtüyə bürünmüş əsrarəngiz kənd mənzərəsinin öz gözəlliyi olur. Ağappaq fondakı bu gözəlliyə qara tikandan çəkilmiş kənd çəpərləri və evlərin tüstü bacalarından burum-burum havaya qalxan tüstü xüsusi bir çalar verirdi. Səhər açılan kimi cəfakeş kənd adamlarının qar üstündəki ilk ayaq izlərindən artıq çətinliklərə baxmayaraq aktiv həyatın başladığı görünürdü. Kənd adamlarının istənilən şəraitdə mütləq bir məşğuliyyətləri olur. Hər kəs öz işində idi. Kimi mal-qaranı suya aparır, kimi tövlədəki heyvanlara ot verir, kimi odun yarar, kimi bulaqdan su daşıyır - bir sözlə hər kəs öz işi ilə məşğul olurdu. Qarlı hava uşaqların sevimli əyləncəsi idi. Şaxtaya baxmayaraq dəcəl uşaqlar qarın üstündə ora bura qaçır, sürüşür, qartopu oynayırdılar. Qarın üstünə düşən ilıq qış günəşinin şüaları adamın gözünü aparırdı. Balaca Fariz özü kimi dəcəl tay-tuşlarından ayrılıb gözlərini qıya-qıya yollara boylanırdı. Dünəndən bəri təlaş içində idi. Elə bil tikan üstündə durmuşdu. Dəqiqələrlə hərəkətsiz dayanıb eyni nöqtəyə baxdığından əməlli-başlı

donmuşdu. Anasının: "Ay bala, ay Fariz keç içəri, dondun. Oğlum, unutma ki, məktub olsa Xasay əmi onu evə gətirəcək. Daha bu soyuqda niyə özünü öldürürsən?"- deməsi də onu yollara boylanmaqdan çəkindirə bilmirdi. O da bilirdi ki, məktub gəlsə poçtalyon Xasay əmi evə gətirəcək, amma səbri çatmırdı. Günortaya yaxın qarın içi ilə güclə hərəkət edə-edə onlara sarı gələn çəlimsiz Xasay əmini görəndə elə bil ürəyi köksündə çırpınan bir quşa döndü.

- Məktub! deyib üzüaşağı Xasay kişiyyə sarı yüyürməyə başladı. Dizdən olan qara bata-bata, aşağı-aşağı, yıxıla-yıxıla, dura-dura özünü poçtalyona çatdırdı. Bərk-bərk əlində tutduğu məktuba baxırdı. Elə bil əlində bir məktub deyil, məşəl tutmuşdu. İstisinə qızınırdı bu bir parça kağızın. Sevincindən uçurdu. Məktubun üstündə onun və göndərən orqanın ünvanı vardı. "Vətən Cəmiyyəti"nin möhürü zərfin üstündə idi. Sevindiyyindən poçtalyonu orda qoyub qarı yara-yara evlərinə tərəf qaçdı. Onu həyətdə ilk qarşılayan müəllim atası oldu. Bu bir parça kağız onun soyuqdan donub çuğundur kimi qızarmış üzünə, gömgöy olmuş barmaqlarına və ən əsası böyük amallar üçün çırpınan balaca ürəyinə bir istilik gətirmişdi. Məktubu elə həyətdəcə açdılar. Onun - bu balaca kənd uşağının böyük ürəyini qoyduğu kiçik məktubuna o taylı - bu taylı Azərbaycanın və azərbaycanlılarının həmrəy olduğu "Vətən

Cəmiyyəti" nin sədri böyük yazıçı Elçin Əfəndiyevin özü cavab yazmışdı. Məktub gözəl sözlərlə, xoş arzularla, ümidlə dolu idi. Sonda Elçin bəy onun gələcəyinə inandığını, onu gələcəyin bir şərqsünası, diplomatı kimi gördüyünü yazmışdı. Məktub bu şəkildə tamamlanmışdı: "Fariz, biz sənə gələcəyinə inanır və səni mütləq bir diplomat kimi görürük. Sənə bir daha uğurlar və müvəffəqiyyət arzulayırıq". Elə bu dəm bir neçə gün əvvəl rayondan kəndə qonaq gəlmiş ondan 15-16 yaş böyük əmisi oğlunun sözləri yadına düşdü: "Sən bizim fəxrimiz olacaqsan, sən böyüyəndə diplomat olacaqsan". Sən diplomat olacaqsan sözləri qulaqlarında əks-səda verirdi. Öz-özünə: "Mən böyüyəndə mütləq diplomat olacağam!" deyə-deyə ağappaq qarı xırçıldadaraq evə sarı yollandı.

Zaman bir göz qırpımında keçdi. Fariz böyüdü, amma... özü böyüsə də onun uşaqlıq arzuları böyümədi, çin olmadı. Müharibə öz dəhşəti, fəlakəti, qəddarlığı, amansızlığı ilə onun uşaq dünyasını tar-mar etdi, onun işıqlı gələcək arzularını öz qara, soyuq, məkrli barmaqlıqları arasında öldürdü. Müharibə onun çiynlərinə ağır yük qoydu, erkən həyatın ağrılarını çəkməyi, cəfasına qatlanmağı, ürəyindən keçənləri dilinə gətirməməyi, istəklərini boğmağı öyrətdi. Hərslilik, nadanlıq, nəfskarlıq insan övladının qanına elə hopub ki, cəm halda onu təmizləmək imkansızdır. Adəm övladı arasına düşən ilk nifaqdan bəri min illərdir ki, insan bir-birini didir.

Kəndlərinə, həyətlərinə və həyatlarına düşən mərmilər hələ onun diplomat arzusu ilə döyünən ürəyinə düşməmişdi. Bütün çətinliklərə, məhrumiyyətlərə baxmayaraq o yorulmadan çalışırdı. Düşmən tərəfin atdığı iriçaplı mərmilərdən kənd transformatoru partlamışdı. Işıq yox idi. Gecə yarı olmuşdu. Lampa işığında dərs oxuyurdu. Oxuya-oxuya qeydlər də aparırdı. 11 yaşı olmasına baxmayaraq o öz üzərində çox çalışırdı. Xüsusən gecələr hamı yuxuda olarkən, səssizlik hökm sürərkən tək-tənha oxumağı çox sevərdi. Yorğunluq və yuxusuzluq getdikcə öz təsirini göstərirdi. Farizin yuxusuzluqdan ağırlaşıb sallanmış şişkin göz qapaqları qıpqırmızı qızarmış gözlərini bağlayırdı. Birtəhər oturduğu yerdən qalxıb özünü yatağa atdı. Qorxulu yuxu

görürdü. Kimsə onu silkələyirdi. Zorla gözlərini açdı. Yox, bu yuxu deyildi. Anası onu var gücü ilə silkələyərək oyatmağa çalışırdı. Gözlərini açıb ətrafa mat-mat baxan Fariz tam olaraq nə baş verdiyini anlaya bilmirdi. Hamının üzündə bir təlaş vardı. Atası dörd yaşlı balaca qardaşını qucağına götürmüşdü. Anası isə bacısının əlindən tutaraq Farizi tələsdirirdi.

– Qalx oğlum, qalx! Kəndin hər tərəfini "Qrad"la vururlar. Hücüm ola bilər deyən qadınları, yaşlıları və uşaqları Oruc əminin avtobusu ilə kənddən kənara çıxaracaqlar. Tez ol!

Fariz tənbel-tənbel əynini geyib ayağa qalxdı. İki addım atmışdı ki, dayanıb dedi: "Mən getmirəm!"

Validəynlərinin təkidinə baxmayaraq hələ də getməməkdə ısrarlı idi. Birdən evləri silkələndi. Güclü partlayış hərəni bir tərəfə yatmağa məcbur etdi. Toz-duman hər yeri bürümüşdü. Otağın qapısı, tavanı, pəncərələr və televizor param-parça olmuşdu. Pəncərə yerindən yuxarı hər tərəf bərbad olmuşdu. Görünən bu mənzərədə onların sağ qalması möcüzə idi. Balaca qardaş-bacısı, anası şokda idilər. Atası özünü yetirib balacaları qucaqlayaraq yerdən qaldırdı. Fariz də özünü anasının üstünə atdı. Qadın bərk qorxmışdu. Gözləri qorxu içində məchul bir nöqtəyə baxırdı. Ağzı sanki kilidlənmişdi. Bütün vücudu titrəyirdi. Səs-küyə özünü yetirən qonşular da dəhşət içində idilər. Fariz o zaman, həyatında ilk dəfə əzizlərinin həyatını qorumaq üçün arzularından, istəklərindən, yeri gəlsə, öz həyatından da vaz keçməyi dərk etdi. O gündən etibarən kəndi daha sərbəst şəkildə, daha dəqiq artilleriya yağışına tutan ermənilərin sayəsində Farizin iç dünyası tar-mar oldu. O gündən başlayaraq onun kiçik çiynlərinə məsuliyyət yükü düşməyə başladı. Azğınlaşmış ermənilər məktəb binasını da artilleriya mərmisi ilə dağıtdılar və bu dağıntılar altında Farizin diplomatiya arzuları da dağılmağa başladı elə uçuq məktəbin xaraba divarları kimi...

İyirmi altı il sonra səhər işə gedən ortaboylu, sadə, lakin səliqəli geyinmiş 38-40 yaşlı eynəkli bir kişi yolu keçib işə getmək üçün maşın gözləyirdi. Səhərlər Bakıya öz şəxsi avtomobilləri ilə gedən insanlar yolüstü adam götürərək benzin pulunu çıxarırdılar. Adətən,

səhərlər, xüsusən də pik saatlarında yollardakı tıxaclara görə işə gecikməmək, vaxt itkisinə yol verməmək üçün şəhərə bu şəkildə getmək marşrut gözləməkdən daha əlverişli olduğu üçün böyük əksəriyyət yol maşınlarından istifadə edir. Maşın gözləyən çox idi. Deyəsən, bu gün evdən bir az gec çıxmışdı. Gözləri yollara baxsa da, fikri uzaqlarda idi. Qəfil siqnal səsinə diksindi. Sonra da tanış bir səs ona:

– Ay Fariz, keç əyləş! dedi.

Anar idi. Sınıf yoldaşı. Hamıdan can-cüssəli, boy-buyxunlu, imkanlı bir ailənin övladı olan Anar. Bəlkə də 15 ildən çox idi ki, görüşmürdülər. Anarın ürəyi dolu imiş, elə hey danışdı.

– Fariz, nə yaxşı oldu ki, səni gördüm. Çoxdandır görüşürük. Anar bütün sinif yoldaşları barədə məlumat verdi. Eh, ay Fariz, hərə bir iş sahibidir. Sinfimizdə hamıdan yaxşı oxuyurdun. 10- cu sinifdə nə oldu ki, müəmmalı şəkildə bizi tərk etdin? Həmişə yerin görünürdü. Sən bizim məktəbi tərk edəndən sonra çox pis olduq. Nədən getdin, niyə elə etdin?

– Anar, mən o vaxt işə düzəlmişdim. Həm işləyirdim, həm də oxuyurdum. İstəmərdim ki, ailəmiz çətinlik çəksin. Düzdür, mən bununla özümü yandırdım, amma əsla peşman deyiləm. Valideyinlərimin, qardaş-bacımın o ehtiyac illərində bircə istəyini belə yerinə yetirə bilməyim mənim üçün bir dünya idi. Mən öz istəklərimi onlara qurban verdim. Bəlkə də, istəklərimin və qəlbimin qarşısında ən qəddar cinayətkaram, lakin vicdanımın qarşısında alnıaçıq birisiyəm. Nə isə...

– Təəssüf, amma qərarı özün vermişən. Mən də atamdan qalan dükanı işlədirəm, amma indi dükanı Bakıya köçürmüşəm. Uşaqlarla əlaqəm var. Hamısını vəziyyəti yaxşıdır. Hərə normal bir işlə məşğuldur. Qızlarımızın çoxusu pedoqoqdur, ikisi həkimdir. Oğlanların da ən zəif yerdə işləyəni “SOCAR”da mühafizə xidmətindədir. Bizim sinif yoldaşlarımızın içində ən yaxşı işdə çalışan işə Dəyanətdir. Bilirsən də, o indi böyük adamdır, diplomatdır.

Bu diplomat kəlməsi onun yaralı qəlbinin sarı simini tərپəttdi. Fikri bir andaca qanadlanıb keşməkeşli keçmişinə uçdu. Onun ən böyük arzusu idi diplomat olmaq. Xüsusən də Şərqlə ölkələri üzrə. Təəssüf ki, istədiklərimizi

hər zaman gerçəkləşdirə bilmirik. Həyat insan üçün nə qədər acımasız, amansız olmuş. İnsan həyat mübarizəsində bəzən arzularından, istəklərindən, sevgisindən vaz keçməli olur. Daşlı-qayalı, enişli-yoxuşlu, qarlı-boranlı, təhlükəli yollarda çiyinə aldığı məsuliyyət yükünü yerə qoymamağa qərarlı olanlar qətiləşdirdikləri bu yolda özlərindən vaz keçsələr də, çiyinlərindəki yükə əsla vaz keçməzlər. İnsanın bütün istəklərində ikili bir ehtiras var - cismani və ruhi. Bu hisslər buxovlananda insan mənən və ruhən ölür. Quruca nəfəsi gedib gəlsə də hisslərdən, duyğulardan məhrum olan müqəvva kimi olur insan övladı. Onu öz dünyasından Anarın səsi ayırdı.

– Dəyanət deyirdi ki, 1-ci kursda oxuyarkən səndən dəstək alıbmiş. İki kurs işini təmənnasız olaraq yazıb vermişən və o, bu iki yazı ilə universitetin müəllim heyətinin dərin rəğbətini qazanıbmiş. Sonrakı illərdə tələbəliyinin sığortasına çevrilibmiş sənə yazdıqların. Nədənsə uzun illər boyunca o lovğa, pullu, alverçi Dəyanət diplomat olandan da sonra səni arayıb-axtarmamış, lakin dediyinə görə son zamanlar nəsə səni çox axtarıb. Anar danışdıqca az qala Farizin surətini unuduğu Dəyanət gözləri önündə canlanmağa başladı. Arıq, uzunboğaz, hündürboy Dəyanət imkanlı uşaq idi. Atasını Rusiyada ticarətlə məşğul olurdu. O hər zaman hamıdan yaxşı geyinirdi. Çoxlu pulu olardı Dəyanətin. Puluna görə ona yaltaqlananlar da çox olardı. Hətta məktəbin ən qəddar, güclü atamanları da bu çəlimsiz oğlana “ehtiram” göstərirdilər. Çünki o pullu oğlan idi. Onun qoluzorluları da ətrafına sipər edəcək gücə malik pulu vardı. Ağıl kəsəndən ticarət görən, pul görən, pulun gücünü görən Dəyanət evlərinin qarşısında kiçik bir “Komisyon dükanı”ı da açmışdı. Yaxşı gəlirləri olurdu. Əslində, Rusiyada universitetdə həm kafedra müdiri olan, həm də ticarət obyektlərinə malik böyük əmisi olmasa idi, o avara birisinə çevriləcəkdi. Əmisi onu pul gücünə həm oxutdu, həm də universitetə qəbul olunmasına kömək etdi. Dəyanət ödənişli oxuyurdu. Əmisi onun biznesini davam etdirməsinin də qarşısını almadı. Dəyanətin satıcısı da vardı. Artıq o kiçik bir biznesmen idi. Beləcə, illər öz axarı ilə ötürdü. Universitetə

birtəhər qəbul olan Dəyanəti ilk semestrə verəcəyi imtahanlardan daha çox müddəti daralan təhvil verilməli olan kurs işləri narahat edirdi. Pul müqabilində yazdırmaq niyyətində idi. Danışib yazdıracaqdı ki, təsadüf mü, qədərmi küçədə sinif yoldaşı olan Farizə rast gəldi. Hal-xoşdan sonra hər şeyi danışdı. Fariz o zaman imkansızlıq ucbatından istəmədiyi bir sahə üzrə qiyabi təhsil alırdı. O vaxtlar fikirləri, hərəkətləri sərbəst və sərt idi. Maddi sıxıntılar çox olduğundan işləyirdi. İş gecikməmək üçün azacıq söhbətləşəndən sonra üzrxahlıq edib getdi. Dəyanət onun harda işlədiyini bilirdi. Odur ki, axşamçağı rahat şəkildə onun iş yerinə yollandı. Bir daha söhbətləşdilər. Sözarası puluna güvənən Dəyanət Farizə üstüörtülü kurs işinin müqabilində pul təklif edirdi. Üzünə zillənmiş sərt baxışlara tab gətirmədiyi üçün ayağa qalxdı.

Araya dərin bir süküt çökmüşdü. Nəhayət, bu sükutu Farizin həlim səsi pozdu:

– Dəyanət, hər şey pulla ölçülmür. Unutma ki, bu dünyada ülvü hisslər, dostluq, yoldaşlıq, kişilik, mərdlik və köməklik kimi anlayışlar da var. Sən məni çevrəndə sənə yalmananlarla bir tutma! Mən kömək edəcəm dedimsə, qarşılıq güdmədən bunu edəcəm. Bilirsən, hələ müharibə başlamamış mənim də qəlbimdə oxumaq üçün gələcək arzularım var idi. O ülvü arzuları amansız müharibə və onun fəsadları məndən aldı. Təkcə məndən deyil mənim kimi on minlərlə uşağın arzularını məhv etdi müharibə. Yüzlərlə uşağın sağlamlığını əlindən aldı, yüz minlərlə insanı didərgin saldı, öz vətəninə qərrib etdi, insanların alınına damğa vurdu. Müharibə ən böyük oğrudur. Bizim uşaqlığımızı, arzularımızı, ümidlərimizi, səadətimizi, sevincimizi, hüquqlarımızı çaldı bizdən faciələrin səbəbi olan müharibə! Amma bilirsən ən pisi nədir?! Ən pis olanı müharibəni insanın başlatmasıdır. Öz-özünə müharibə olmur. Müharibə təbiət hadisəsi deyil, o bilavasitə insan hərisliyinin faciələrə aparən məhsuludur. Mən sənə özümə qismət olmayan diplomatiya haqqında kurs işi yazacağam. Gəl sənə “Müasir diplomatiya və siyasət” mövzusunda kurs işi yazım. Fərz et ki, bu yazın bir nömrəli yazı olacaq, əmin ol!

Onsuz da bunları yazmağa kifayət qədər savadı olmayan Dəyanət razılaşdı. Bir həftə

sonra Dəyanət bütün universitetdə ən məşhur sima oldu. Aradan uzun illər ötmüşdü. İki kurs işinin faydası ilə Dəyanət universiteti də bitirdi, diplomat da oldu, amma o məşhur kurs işlərini əslində kimin yazdığını heç kim bilmədi. Anar yenə danışdı. Fariz onun danışdığı müddətdə ötən illərə qayıtmış, hər şeyi yenidən xatırlamışdı.

Xarakter etibarı ilə söhbətçil birisi olan Anar isə Farizə ürəyi yana-yana danışdı.

– Fariz, bu Dəyanətdən heç ağılm bir şey kəsmədi. Açıq, o indi daha çox xiyaləgər adamdır. Sənin haqqında danışanda içkili idi. Yoxsa on doqquz il əvvəl sənin köməyinlə universitetdə məşhurlaşan o adam, bəlkə də, yüz doxsan dəfə görüşməyimizə baxmayaraq bu sirri heç vaxt açmamışdı. Məncə, onun səndən nəyə yenə bir umacağı var. Fariz, onun danışdıqlarından sonra mən sənin savad səviyyəyə və ürəyinə yaxşı mənada bir daha həsəd apardım. Əslində onun mövqeyində sən olmalı idin... təəssüf... Mən müharibəyə də, onu başlandıqlara da nifrət edirəm. Sən indi danışdıqca sənin məhv olmuş, dağılmış, parçalanmış uşaqlıq dünyana, puç olmuş arzularına, istəklərinə yanırım. Ard-arda valideyinlərimi itirəndən sonra çox kövrək oldum, həyatı daha yaxşı dərk etməyə başladım. İnsanların dərini içdən duydum, onların acılarını yaşadım.

Anarın gözləri dolmuşdu. Bir az da keçsə rəsmən ağlayacaqdı. Fariz bu yekəpər, xarici görünüşü ilə kobud görünən, lakin uşaq kimi məsum bir qəlbli olan Anarı toxtatmaq üçün əlini onun çiyinə qoyub məhrabanlıqla dedi:

– Anar, keçənə güzəşt məsəli var. Daha olan olub. Keçmişini geri qaytarmaq mümkünsüzdür. İnsan həyata bir dəfə gəlir. Bax, sənə bir sitat gətirəcəyəm. Özün hər şeyi gözəl anlayırsan. Mərhum şairimiz Qabil yazmışdı ki: “Müsbət oluruq biz, səhv düşəndə yerimiz...”

Hər ikisi anlaşılacaq mənə ilə bir-birini baxdılar. Daha bir kəlmə də kəsmədilər. Sükutu bərk-bərk sıxan Anarın əlləri titrəyirdi. Farizin gözləri önündə isə iyirmi səkkiz il əvvəlki diplomat olmaq arzusu ilə alışmış-yanan balaca oğlan dayanmışdı. İki fərqli dünyanın adamları bir-birinə baxırdılar. Birinin gözlərində ümid qığılcımları parlayır, digərinin qəmli gözlərində isə puç olmuş, parçalanmış arzuların, istəklərin tonqalı yanırırdı.